

DAR/DONAR I FER+SUBSTANTIU PSICOLÒGIC EN CATALÀ ANTIC (SS. XIII-XVI): UNA APROXIMACIÓ BASADA EN LA GRAMÀTICA DE CONSTRUCCIONS¹

SANDRA MONTSERRAT
Universitat d'Alacant
sandra.montserrat@ua.es

RESUM

Hem observat que les construccions *fer/donar* + substantiu psicològic en català antic i medieval tenen una distribució diferent a la que es dona en català actual. Concretament, actualment s'hi observa una predilecció per l'ús del verb *fer*, tria que contrasta amb altres llengües, com ara el castellà: *fer por* vs. *dar miedo*. Tanmateix, en la llengua antiga hi ha “no-m fa paor” al costat de “los que-t donen por”. En aquest article es presenta un estudi exhaustiu de les construccions *fer*+substantiu psicològic i *donar*+substantiu psicològic en català antic i medieval (ss. XIII-XVI) amb un doble objectiu. D'una banda, descrivim quines són les construccions primitives de què parteixen aquestes construccions i quin és el procés pel qual esdevenen aptes per a l'expressió de les emocions. De l'altra, demostrem que les construccions amb *fer* i *donar* descriuen escenes diferents en la llengua antiga i que la preferència actual per *fer* és causada per la proximitat de les dues escenes en alguns contextos i per la freqüència d'ús. En aquest sentit ens han estat útils els conceptes proporcionats per la *Gramàtica de Construccions Cognitiva* (GCxC) de Goldberg (1996).

PARAULES CLAU: Gramàtica de Construccions Cognitiva; diacronia; construcció; català medieval; construccions amb verbs lleugers; col·locacions.

DAR/DONAR AND FER + PSYCHOLOGICAL NOUN IN ANCIENT AND MEDIEVAL CATALAN (XIII-XVI CENTURIES): AN APPROACH BASED ON COGNITIVE CONSTRUCTIONS GRAMMAR

ABSTRACT

The constructions *fer/donar* + psychological noun have a distribution in ancient and medieval Catalan language which is different from that of the present use. Specifically, today we can observe a preference for the use of the verb *fer*, which contrast with other languages such as

¹ Aquest treball s'inclou al si de la matriu de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (ISIC/012/042), en l'activitat dels projectes Digicotracam (Programa PROMETEU per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, Generalitat Valenciana [Ref.: PROMETEU-2009-042], “aquest és un projecte cofinançat pel FEDER de la UE”), “Gramàtica del Català Antic” (finançat pel MICINN [Ref.: FFI2009-13065/FIL]), “Constitució d'un Corpus per a la Gramàtica del Català Antic” (finançat per l'IEC [IVITRA-IEC/PT2008-MARTINES01]), “Constitució d'un corpus textual per a una gramàtica del català modern (Gcm)” (finançat per l'IEC [PT 2012-S04-MARTINES]), “Biblioteca Digital Plurilingüe del Mediterrani / Multilingual Digital Library of The Mediterranean Neighbourhood-IVITRA” (finançat pel MICINN [Ref. FFI2010-09064-I]), “Gramàtica del Català Modern (1601-1834)” (finançat pel MINECO, Ref. FFI2012-37103) i el “Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció” (finançat pel Vicerectorat de Tecnologia i Innovació Educativa de la UA [Ref. GITE-09009-UA]).

Data de recepció: 07/vii/2014

Data d'acceptació: 01/xi/2014

Spanish: *fer por* vs. *dar miedo*. However, in the ancient language we can find “no-m fa paor” besides “los que-t donen por”. This paper presents a comprehensive study of the constructions *fer* + psychological noun and *donar/dar* + psychological noun in ancient and medieval Catalan (XIII-XVI centuries) with a double aim. First, we will describe what primitive constructions are in the origin of those we study, and what is the process by which they become eligible for the expression of emotions. Secondly, we will prove that the primitive constructions with *fer* and *donar* describe different scenes in the ancient language, and that the current preference for *fer* is due to the proximity of the two scenes in some contexts and to its frequency of use. In this regard, the concepts provided by the Cognitive Constructions Grammar (GCxC) (Goldberg 1996) have proved to be useful.

KEYWORDS: Cognitive Constructions Grammar; diachrony; construction; medieval Catalan; light verb constructions; collocations

1. OBJECTIUS

Els verbs *fer* i *donar* en català actual formen part d'un seguit de construccions que descriuen escenes diverses. Com en la majoria de llengües gal·loromàniques, en català el verb *fer* predomina enfront de *donar* en aquestes seqüències, així com també, quan es combina amb altres substantius. En contrast amb el castellà, per exemple, diem *em fa por*, *em fa cosa*, *em fa fàstic* però, també, *farem un passeig* i *vull fer-te un petó*, enfront de *me da miedo*, *me da cosa*, *me da asco*, *daremos un paseo* i *quiero darte un beso*.

La situació actual del català, però, contrasta amb estadis anteriors de la llengua. Així, en català antic podem trobar:

1. Aquell voler que yo pusch bé regir, *no-m fa paor* ne res qu'en mi serà; aquell voler qu'en passió starà, done-m la mort quant me volrrà faquir (*Poesies*, d'A. March, poema 85, lín.: 22, 1/XV)
2. E no per jutjar a tort lo sens culpa, / per sols huy complaure *los que-t donen por*. (*Lo passi*, lín.: 1991, 2/ XV)

Les preguntes que es deriven d'aquesta observació són òbvies. Eren construccions sinònimes? Quan i per què es produeix la preferència per *fer* en detriment de *donar*?

Per donar-hi resposta, en aquest treball analitzarem les característiques de les construccions amb *dar/donar*² i *fer*+substantiu psicològic,³ des del segle XIII fins al segle XVI. Concretament, ens centrarem en la combinació amb els substantius *turment*, *dolor*, *vergonya* i *por*. Obtindrem les dades de la llengua antiga a partir dels textos que ens proporciona el CICA i el CIGCA.⁴

² Actualment, el verb *dar* és residual. En català antic, però, era usual, com a sinònim de *donar*. Cal un estudi aprofundit sobre la diferència entre aquests dos verbs en alguns contextos i sobre el motiu pel qual *dar* desapareix.

³ Per a la classificació dels substantius ens remetem al treball de Brusselmans (2010).

⁴ Partirem del *Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)*, Joan Torruella (dir.), juntament amb Manel Pérez Saldanya i Josep Martines; selecció de textos a càrrec de Vicent Martines; accessible

Volem esbrinar quines són les construccions inicials de què parteixen i quin és el procés pel qual esdevenen aptes per l'expressió de les emocions. Considerem que l'anàlisi diacrònica pot fer llum sobre la situació actual de la llengua, en què la tria de *fer* és estable. Partim de la hipòtesi que, tant la transformació de les estructures primitives cap a les estructures amb substantiu psicològic, com la predilecció per *fer*, només es pot explicar tenint en compte un model basat en l'ús. En aquest sentit, partirem dels conceptes teòrics que ens forneix la Gramàtica de Construccions Cognitiva (GCxC) (Goldberg 1996): *construcció, herència i freqüència*.

2. ANÀLISI⁵

Les construccions amb els verbs *fer* i *donar*, com les que hem introduït adés, han sigut objecte d'estudi des de la sintaxi teòrica contrastiva generativista (cf. Colominas 2001, cf. també, Ginebra 2008) –reben el nom de construccions amb *verbs de suport*– i, també, de part dels estudis fraseològics de caire més classificatori (cf. per al català, Zaldívar 2013) –en què s'inclouen en la categoria *col·locacions* (o *concurrències*).⁶ Tots dos tipus d'anàlisi sincrònica coincideixen a afirmar que “les construccions de suport es revelen com a exemple paradigmàtic d'un tipus de construcció que troba la seva ubicació natural en un continu entre les construccions lliures i les fixades” (Colominas 2001: 18). Concretament, se separen de les construccions lliures perquè verb i grup nominal formen part d'un predicat complex. S'allunyen de les construccions fixades o idiomàtiques perquè el significat és derivable composicionalment i hi pot haver inserció d'elements i variació morfològica. Estem d'acord amb l'afirmació que les construccions tractades s'insereixen dins del continu lingüístic; tanmateix, divergim en l'anàlisi composicional que es proposa des del generativisme. En aquest tipus d'aproximació el resultat sintacticosemàntic és fruit –en termes generals– de l'aportació de cadascun dels constituents: així, d'una banda, el substantiu determina la semàntica del predicat i, de l'altra, les propietats de subcategorització del verb determinen la selecció d'un tipus de complement concret.

en línia: <http://www.cica.cat/>; i del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic* (CIGCA). Aquests corpus arregen textos en català des dels inicis fins a la primera meitat del s. XVII, de diversa tipologia textual i procedència. Per a aquest estudi hem treballat amb el corpus complet. Tanmateix, per qüestió d'espai, en la bibliografia solament desplegarem la citació bibliogràfica de les obres que apareixen com a exemples en el cos de l'article. Per a citar els textos, hi indicarem: (*obra*, pàg., lín., segle).

⁵ Agraïsc la col·laboració del Dr. Carles Segura pels consells teòrics i de l'alumne Àlvaro Castaño per a l'extracció de les dades dels corpus.

⁶ Consulteu el treball de Ginebra (2008) per ampliar la bibliografia sobre verbs de suport i sobre concurrències lèxiques.

Partint de la GCxC (Goldberg 1995, 2003a, 2003b i 2006) considerem que la construcció amb verb de suport (en aquest cas, amb *dar/donar* i *fer*) és el resultat de la combinació dels elements que la formen més el que aporta la construcció mateixa. I això val tant per a les construccions mare, com per a les construccions que se'n deriven i que n'hereten les característiques. Anem a pams.

2.1. Les construccions com a entitats explicatives

La *Gramàtica de Construccions Cognitiva* (*Cognitive Constructions Grammar*, GCxC) de Goldberg (1995, 2003a, 2003b i 2006) és una de les propostes més interessants de la *Gramàtica de Construccions*.⁷ El concepte central d'aquesta línia teòrica, la *construcció*, no és, però, una novetat (cf. González-García 2012: 250). El generativisme (Chomsky 1995: 170 i 2000: 8) ja en feia ús perquè podia ajudar a descriure la llengua formalment, ara bé, no es considerava pas un element explicatiu. Les construccions es generen a partir de regles generals i, per tant, les característiques de cada construcció s'expliquen mitjançant estes regles. Són ben interessants els exemples que presenten Croft i Cruse (2004: 294-295) per explicar aquest concepte teòric dins del generativisme. En:

3. Juan se comió la tarta con un tenedor y una cuchara.

el fet que el sintagma preposicional vaja darrere del verb (i, també, el substantiu) al qual modifica i que la preposició regule la forma que adopta el sintagma nominal és cert igualment per a moltes altres construccions. Per tant, no cal parlar de l'existència de la construcció en si mateixa: les regles generals dels components gramaticals ja expliquen les construccions. Fet i fet, una estructura argumental és la suma de l'actuació de les regles i el significat aportat pels mots que la componen. L'exemple anterior és, doncs, el resultat de l'aplicació de les regles que hem descrit i, el seu sentit, és la suma del sentits de cadascuna de les paraules que hi apareixen.

Tanmateix, els generativistes no poden explicar tots els elements de la llengua mitjançant les regles i l'anàlisi composicional. Quina regla i quina suma de sentits es pot aplicar a un exemple com ara *No canvies sendes velles per novelles?* Per a la Lingüística Cognitiva una teoria lingüística ha de poder

⁷ La *Gramàtica de Construccions* és una de les línies fonamentals de la Lingüística Cognitiva i es consolida durant els anys 90. En primer lloc, naix la *Gramàtica de Construccions de Berkeley*, de la mà dels treballs de Fillmore i Kay (1993), Kay i Fillmore (1999), etc. Segons aquests autors: "Construction Grammar (GC) is a non-modular, generative, non-derivational, monostratal, unification-based grammatical approach, which aims at full coverage of the facts of any language under study without loss linguistic generalizations, within and across languages". (Kay 1997: 123). Més avant, la teoria va perfilant-se amb la *Gramàtica de Construccions Corporeitzada* (*Embodied Construction Grammar*) de Bergen i Chang (2005). Aquests autors se centren en la motivació de les construccions: com qualsevol element lèxic cal explicar-les a partir del cos. Finalment, hi ha la GCxC, que descrivim en aquest treball.

explicar tots els fets lingüístics. Per aquest motiu la Gramàtica de Construccions tindrà com a objectiu explicar tots els components de la llengua. I ho aconsegueix a partir del concepte de *construcció*. Els primers treballs en què apareix el terme construcció comencen pel badall que deixen els generativistes, és a dir, pels idiomatismes.⁸ En paraules de Croft i Cruse:

No resulta exagerado afirmar que la gramàtica de la construcció surgió de un intento por encontrar un lugar adecuado para los modismos dentro del conocimiento que el hablante posee de la gramática de su propia lengua. (Croft i Cruse 2004: 291)

Goldberg amb la GCxC va un pas més enllà. Segons Gras (2011: 149), Goldberg vol amb els seus estudis “demostrar la relevancia y la necesidad teórica del concepto de construcción gramatical para analizar aspectos centrales de la gramática”. Per a Goldberg:

Any linguistic pattern is recognized as a construction as long as some aspect of its form or function is not strictly predictable from its component parts or from other constructions recognized to exist. In addition, patterns are stored as constructions even if they are fully predictable as long as they occur with sufficient frequency. (Goldberg 2006: 5)

I precisa que les construccions “are stored pairings of form and function, including morphemes, words, idioms, partially lexically filled and fully general linguistic patterns” (Goldberg 2003: 219). I aquest fet, equiparar totes les unitats de la llengua, és a dir, entendre els morfemes, les paraules, els sintagmes, les oracions (idiomatismes inclosos) a través de concepte *construcció* té conseqüències fonamentals per a l’anàlisi lingüística. Per a aquesta autora el parell forma-sentit s’ha aplicat molt bé per descriure el naixement dels elements lèxics, morfemàtics i, fins i tot, sintagmàtics. El procés de creació conceptual no és la suma de les característiques semàntiques i sintàctiques dels elements integrants, sinó el resultat d’una amalgama conceptual que crea una estructura abstracta en què intervé l’experiència, la prototipicitat i la freqüència. En un treball molt recent de Martínez Martínez (2014) es parla sobre un tipus de compostos (*blendings*), en el llenguatge del jovent. Il·lustrem la creació del compost *sandmàlia*:

⁸ Entre aquests treballs pioners cal destacar l’estudi de Lakoff (1987: 462-585) sobre les construccions deíctiques del tipus *There’s Harry with the red jacked on* (‘ací és Harry amb la jaqueta roja posada’) o l’article de Fillmore, Kay i O’Connor (1988) sobre la construcció *Let alone* (‘ni de bon tros’). Aquests darrers, per exemple, demostren que aquest modisme té propietats sintàctiques, semàntiques i pragmàtiques que no poden descriure’s en funció de les regles generals de l’anglès. La sintaxi de *Let alone* és complexa i està subjecta al context mateix de la construcció i al context d’altres construccions que s’hi relacionen, formant una xarxa complexa (cf. Croft i Cruse 2004: 308).

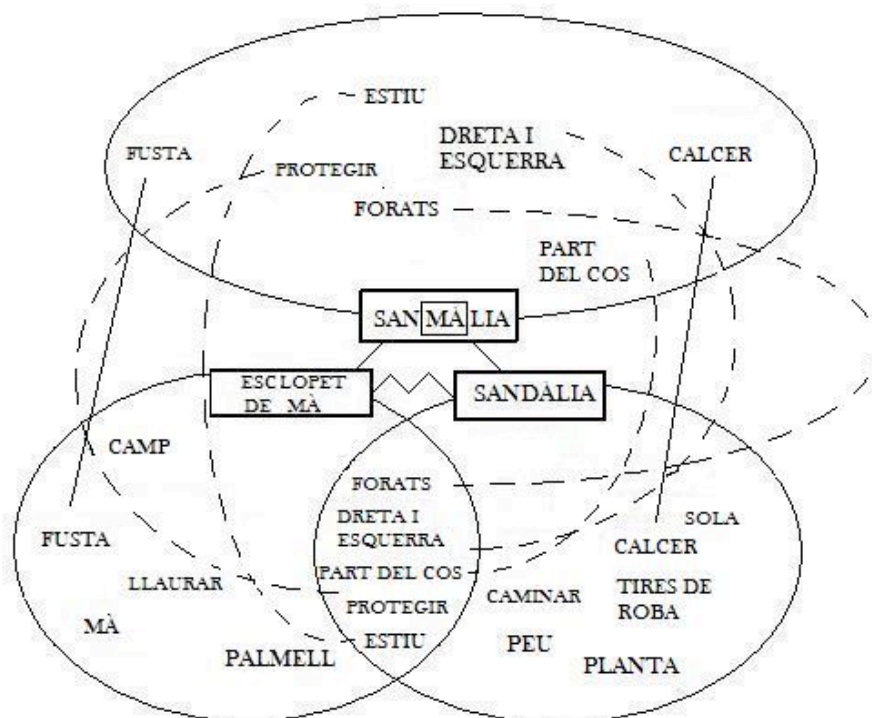

FIG. 1. Dominis conceptuals del *blend sanmàlia* (Martínez Martínez 2014)

Segons l'autora el resultat amalgamat d'ambdós dominis conceptuals no és la suma d'ambdós; ben al contrari, és una operació molt específica de selecció i de fusió. *Sanmàlia* fa referència a un tipus metafòric de [CALCER] que, en lloc de calçar-se al peu, es calça a la mà, +LA PART DEL COS+. De fet, és una al·lusió a la denominació canònica, en origen metafòrica i metonímica, *esclopet de mà*. La noció de [CALCER] sembla ser l'única línia diagonal que connecta el *blend* conceptual amb el concepte de *sanmàlia*; tot i això, també hi són presents nocions vinculades. Així mateix, des de l'àmbit de [ESCLOPET DE MÀ] és traspasada la focalització del material, la *fusta*. En essència, a pesar que *sanmàlia* perfila un concepte amb alguns elements comuns a sengles dominis conceptuals d'entrada (o *input spaces*), té a més, una estructura conceptual emergent que va més enllà del que trobem en qualsevol d'aquests dominis conceptuals inicials. Ja que, de fet, la integració conceptual metafòrica i metonímica prové, probablement, del context prototípic en què aquest mot és usat.

Per a Goldberg (1998: 206 i 1995: 3) aquest procés descrit per a la morfologia és similar per a les estructures argumentals bàsiques. En el cas que ens ocupa, les construccions amb *donar/dar* i *fer* + substantiu psicològic del català antic i medieval parteixen de dues construccions argumentals bàsiques:

la construcció és el resultat de la combinació dels elements que la formen més (+) el que aporta la construcció mateixa. El verb no determina exclusivament l'estructura argumental de les oracions, sinó que comparteix responsabilitat amb una construcció d'estructura argumental. Què és el que aporta, doncs, la construcció? El que aporta la construcció és tot allò que va lligat al moment de creació d'aqueixa estructura: la visualització (la vivència) de l'escena lligada a una forma, la freqüència d'aqueixa escena, la creació de l'estructura a partir d'aquests impactes, etc. Com es produeix concretament aquest acoblament? És a dir, com es combina el marc semàntic dels verbs i la construcció d'estructura argumental?

Segons Goldberg (1998: 207), les construccions d'estructura argumental són unitats simbòliques complexes i esquemàtiques que tenen un significat abstracte que es combina amb els significats de les paraules que la saturen per a crear oracions interpretables (cf. González García 2012: 259 i Gras 2011: 153). En altres paraules, les construccions especifiquen PAPERS ARGUMENTALS (papers temàtics), més abstractes, mentre que els verbs especifiquen ENTITATS QUE PARTICIPEN EN L'ESCENA, més concrets. Segons Gras (2011: 56) els participants del verb estan relacionats amb experiències concretes, com *parlar*, *veure*, etc; mentre que els papers argumentals de la construcció són el resultat d'un procés d'abstracció major.

Podem considerar que el verb *donar* normalment estarà inserit en una estructura ditransitiva. De fet, deu ser el verb que s'hi presenta amb més freqüència i, doncs, formarà part de l'exemplar prototípic. Al seu torn, el verb *fer* es pot considerar habitual (segurament també el més freqüent) en el si de les construccions transitives de tipus resultatiu.

Cal llegir la informació que apareix reflectida en les figures 2 i 3 de la manera següent. En la primera línia, s'hi especifica el significat abstracte de la construcció. En l'estructura ditransitiva, hi ha el predicat (CAUSAR-REBRE), algú que funciona com a agent de l'acció –transferència, en aquest cas–, alguna cosa que exerceix el paper de tema i una altra persona que esdevé la meta de la transferència. En la segona construcció, hi ha el predicat (CAUSA), una persona que actua com a agent de l'acció –en aquest cas, la producció– i, finalment, un tema que funciona també com a resultat d'aquesta producció. La segona línia representa les funcions sintàctiques que hi participen. En el primer cas, hi ha un subjecte, un OD i un OI, a banda del predicat; en el segon, hi ha un subjecte i un OD juntament amb el predicat. Les línies verticals, finalment, indiquen que el predicat i els arguments de la construcció es fusionen (o unifiquen) amb el verb i els seus arguments. Les línies marquen que el paper argumental de la construcció ha de fondre's obligatòriament amb l'argument aportat pel verb. Tot plegat remet a un significat únic i global de la construcció i, doncs, a una escena.

Aquesta és la raó per la qual Goldberg eximeix el verb de la responsabilitat exclusiva per a determinar l'estructura argumental de les

oracions. Gras comenta que Goldberg opta per fer un estudi de responsabilitat conjunta de tots els elements que conformen la construcció gramatical (cf. Gras 2010: 153). En els subapartats següents analitzarem les construccions amb *donar/dar* i *fer*+substantiu psicològic derivades d'aquestes construccions mare descrites. Observarem en cada cas si la construcció manté l'estructura semàntica i sintàctica originària i com canvia segons les necessitats de cada context.

2.2. La polisèmia construccional

Com també ocorre a la resta d'elements lingüístics, les construccions es relacionen amb altres construccions: són dins d'una xarxa de construccions. Com indica Boas (2013: 14), en això, la GCxC segueix els preceptes de Langacker (1987: 63-76), és a dir, les construccions formen un repertori convencional d'imatges relacionades i no una col·lecció aleatòria d'excepcions i irregularitats. En concret:

To model the relations between constructions, taxonomic networks are posited where each construction constitutes a node in the network that forms a continuum from the fully concrete to the highly schematic. (Boas 2013: 14)

Les jerarquies d'herència (*Inheritance hierarchies*) són una característica essencial d'aquesta xarxa ja que permeten que les generalitzacions siguin capturades per construccions de nivell més alt (més abstractes). Aquestes donen en herència les característiques a construccions de nivell més baix (més concretes). Finalment, tot plegat té un fonament cognitiu:

The existence of such networks is assumed to be the result of categorization where both generalizations and more specific conventional instances are stored in a network during language processing. (Boas 2013: 14)

Segons Goldberg (1995, 2006) les relacions d'herència són fàcilment observables quan la categoria s'eixampla, és a dir, quan els mecanismes generals que provoquen el canvi lingüístic actuen. Goldberg proposa que tots els mecanismes que actuen sobre el lèxic per a provocar la polisèmia, actuen també en la resta de construccions i, per descomptat, en les construccions argumentals. La GCxC proposa que algunes construccions són extensions metafòriques d'altres construccions inicials amb un domini conceptual menys abstracte. Si partim de l'exemple següent (Goldberg 1995: 81-89):

4. Joe kicked the bottle into the yard ('Joe feia colps de peu a l'ampolla al pati')
5. Joe kicked Bob black and blue ('Joe va tornar negre i blau Bob d'un cop de peu')

Per a l'autora la relació entre aquestes construccions és metafòrica en el sentit següent. Segons l'autora la Construcció Resultativa (5) és una extensió metafòrica de la Construcció de Moviment-causat (4) en què la metàfora +UN CANVI D'ESTAT ÉS UN CANVI D'UBICACIÓ+ representa la relació entre la semàntica

de les dues construccions. D'altra banda, la Construcció Resultativa hereta les especificacions sintàctiques de l'extensió metafòrica des de la Construcció de Moviment-causat, i això la converteix en una construcció distinta amb les seues particularitats. Així es descriu en la figura 4:

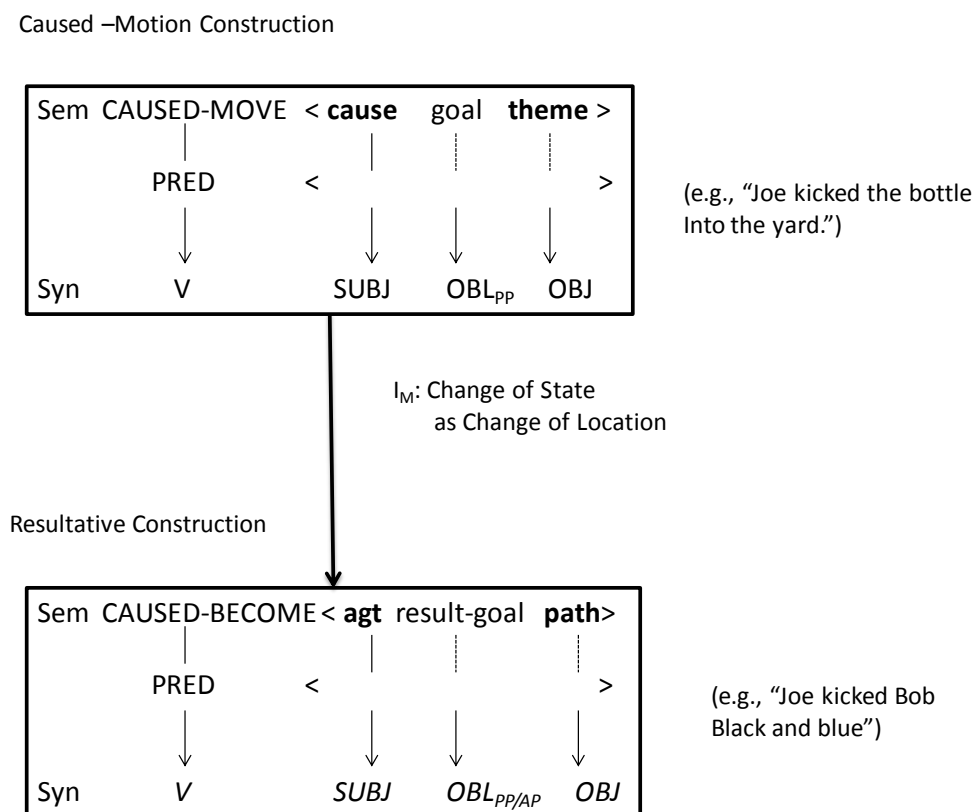

FIG. 4. Relació metafòrica entre dues construccions (Goldberg 1995)

Pot ocórrer que en aquest procés d'eixamplament de la categoria alguns elements se saturen. La *saturació* és un procés lingüístic a través del qual els elements que formen la construcció esdevenen menys mòbils gradualment i, per tant, augmenta la possibilitat que apareguen sempre junts. Precisament les construccions amb *fer* i *dar/donar*+substantiu psicològic en català antic són el resultat de l'aplicació de metafòres que les saturen, allunyant-les de les construccions mare, argumentalment lliures i les converteixen en col·locacions.¹⁰

2.2.1. DAR/DONAR TURMENT I FER TURMENT

(algú/alguna cosa) *dar/donar turment* (a algú)

Documentem l'estructura *dar/donar turment* des de finals del segle XIII fins a la segona meitat del segle XV. Partim de l'exemple següent:

¹⁰ Traugott i Trousdale (2013) utilitzen el concepte de saturació per explicar els processos de gramaticalització.

6. Mas enaprés és convertit En Dimas, qui estava en la sua dreyta part, segons que-s diu en l'Avangeli d'En Nicomedi e l'autre layre fo dampnat, so és En Gestas, qui estava en la part sinestra. A la un donà glòria e a l'autra donà turment. (Vides, pàg. 348, lín.: 5, 2/XIII)

Aquest és un bon context per a veure les conseqüències de l'acció de la metàfora. Observem la figura 5:

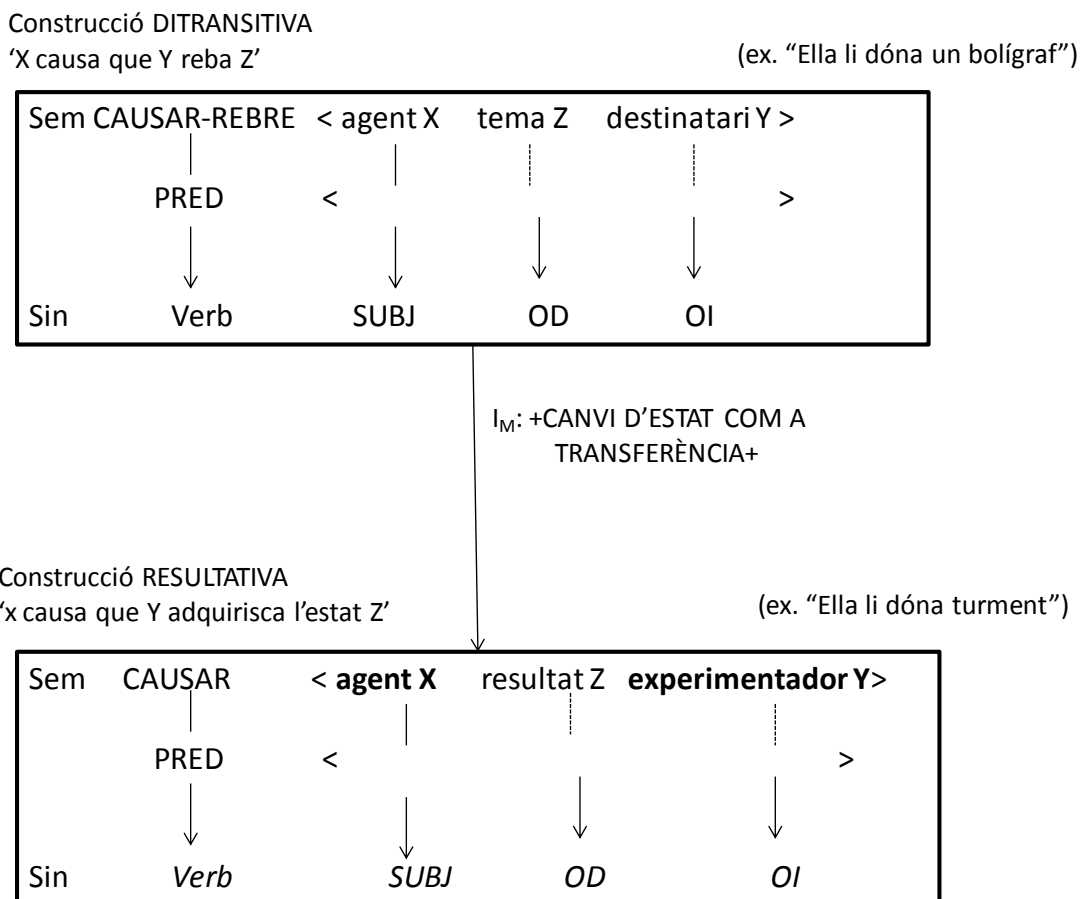

FIG. 5. Relació metafòrica entre la Construcció Ditransitiva i la Construcció Resultativa

En l'exemple 6 observem una construcció en què participa el verb *donar* amb el substantiu *turment*. Tenint en compte la semàntica, l'acció de la metàfora +CANVI D'ESTAT COM A TRANSFERÈNCIA+ crea una nova estructura de caire resultatiu. Així, hi intervenen *donar* amb el significat de causar, una entitat humana (en realitat Déu) que en l'exemple està elidida i que funciona com a l'agent, un experimentador i un resultat (*turment*). L'extensió de la Construcció Ditransitiva a la Resultativa implica la relació dels dos dominis. El parlant/oient concep el turment com un objecte que pot ser transferit:

Domini resultatiu		Domini ditransitiu
QUI CAUSA EL CANVI D'ESTAT	ÉS	QUI TRANSFEREIX L'OBJECTE
L'EXPERIMENTADOR DEL CANVI D'ESTAT	ÉS	EL DESTINATARI DE LA TRANSFERÈNCIA
EL PROCÉS DE CANVI D'ESTAT	ÉS	LA TRANSFERÈNCIA
EL RESULTAT	ÉS	L'OBJECTE TRANSFERIT

FIG. 6. Relació de dominis de la metàfora + CANVI D'ESTAT COM A TRANSFERÈNCIA +. Adaptat de Croft i Cruse (2004: 356)

En canvi, des del punt de vista sintàctic es pot dir que aquesta ocurrència s'ajusta perfectament a la Construcció Ditransitiva, a pesar de la manca d'ajust semàntic. En efecte, la construcció resultat de l'aplicació de la metàfora hereta tots els trets formants de la Construcció Ditransitiva. Hi ha un subjecte (l'agent), un OD (el resultat) i un OI (l'experimentador). Així doncs, sintàcticament, la construcció de què deriva és la ditransitiva, de la qual manté l'estructura sintàctica i que experimenta canvis semàntics: l'objecte transferit esdevé l'estat psicològic que s'experimenta (el resultat) i el destinatari es converteix en experimentador. La figura 5 mostra aquesta relació. Mentre que la construcció hereta completament l'estructura sintàctica, canvia radicalment la distribució semàntica per a coincidir amb la Construcció Resultativa.

Hi ha diversos exemples més que compleixen aquests mateixos trets, en algun cas, com el primer, en plural:

7. Temable és Déu, fil, per so que l'ajes e per so que no·l perdes, e per so que *no·t don turments* durables. Mas molt pus fortment és temable per so cor és bo e amable. (*Doctrina pueril 1*, de R. Llull, pàg. 96, lín.: 6, 2/XIII)

8. E apar encara gran malvestat d'aquells *qui donen turment a alguns* per los peccats dels altres, si donchs per causa special no·s fa, axí com és cant lo dret poneix lo fill e·l nét per lo peccat del pare. (*Dotzè del Crestià* (1a part, Vol. I), de F. Eiximenis, pàg. 189, lín.: 5, 1/XV)

9. E per ço, germana e senyora, respondré a vostra justificada demanda, ço és, que us deman de gràcia que no ploreu *ni doneu turment a la vostra virtuosa persona*, car los mals e aflicions que rahonau no són stats per mi oblidats. (*Tirant lo Blanch*, de J. Martorell, pàg. 1431, lín.: 7, 2/XV)

Paral·lelament hi ha un altre grup d'ocurrències en nombre semblant en què el subjecte fa el paper temàtic de causa, atés que no és humà. En algun cas, l'OD va coordinat qualificat per adjectius com ara *irreparable* (com en 11):

10. Diem-te que·l esperit és aturat en lo turment, que visca e·l senta, cor, per cert, en ayçò que él veu lo foc, en ayçò és turmentat, e cor veu que·l foc crema, él se sent cremar. Enaxí·s fa que *la cosa corporal dona turment a la cosa no corporal* (*Diàlegs* de St. Gregori, fol. 75r, lín.: 18, 2/XIII)

11. -Tants són los mals que comport, que no comporten de si trigua alguna, car flames turmenten contínuament lo meu cor, e *adolorida temor me dona turment irreparable*. (*Tirant lo Blanch*, de J. Martorell, pàg. 536, lín.: 25, 2/XV)¹¹

¹¹ Hi ha altres estructures paral·leles i, també, molt interessants, que es repeteixen amb tots els substantius estudiats. No les analitzarem ací per qüestions d'espai, però, indiquem que experimenten, també, una transformació metafòrica des de la construcció mare, en aqueixos casos Ditransitiva Reflexiva, a la Construcció Transitiva de tipus Possessiu amb presència

Finalment, hi ha una única ocurrència molt primerenca, del segle XIII, en què la construcció *donar turment* es relaciona amb un dolor d'origen físic. Com veurem, serà l'únic exemple en què es produirà aquesta avinentesa. No obstant això, s'hi constata la presència d'un subjecte no agentiu, cosa que serà quasi una constant per a la resta de contextos amb el verb *donar*:

12. Hoc ·I· briant ('èczema'), que és poch cosa, li *dóna turment*. (*Llibre de Meravelles*, de R. Llull, pàg. IV - 307, lín.: 14, 2/XIII)

(Algú) *fer* (penes) i turments (a algú)

Convivint amb les construccions amb *donar* hi ha dues ocurrències de la construcció *fer turment*:

13. O quant hom vol cercar veritat amagada per alguns indicis que apparran lo for jurídic e *faran penes e turments als delats e denunciats*. (*Dotzè del Crestià* (1a part, Vol. I), de F. Eiximenis, pàg. 189, lín.: 9, 1/XIV)

14. Procehiren contra lo dit Lop e li *faeren turments*. (*Crònica Pere IV*, pàg. 68, 2/XIV, DCVB)

Com en el cas de *donar*, ací també hi actua la metàfora:

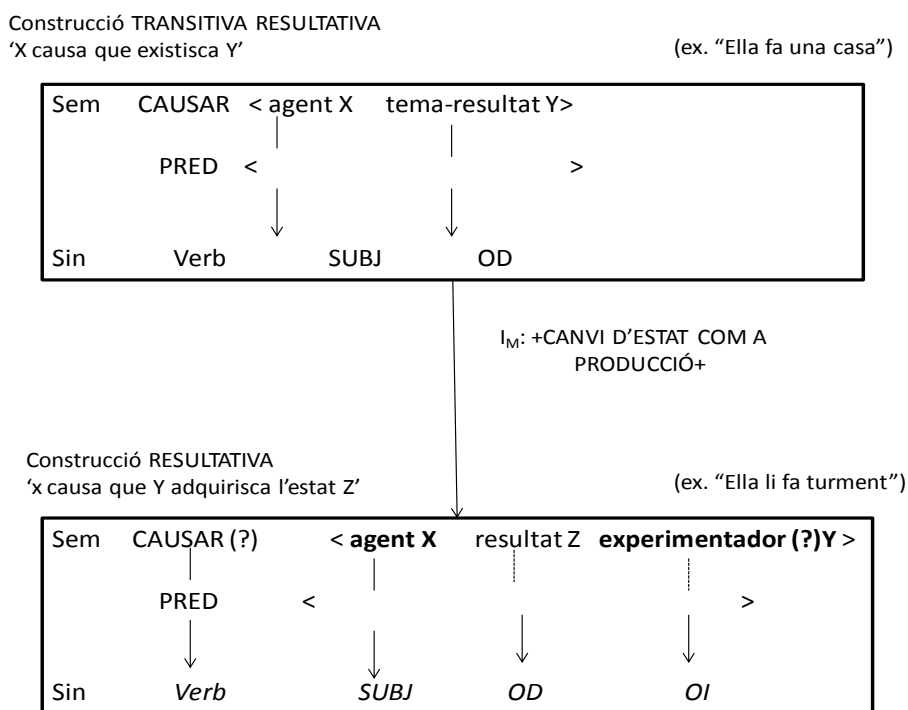

FIG. 7. Relació metafòrica entre la Construcció Transitiva Resultativa i la Construcció Resultativa

rellevant d'un element causatiu. Ens referim a exemples com ara: "MIRACLE E EXIMPLI DE GRAN AFFLICCIÓ E TURMENT QUE UN SANT HERMITÀ SE DONAVA QUESCUN DIE TANT CON VISCH EN AQUEST MÓN" (*Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet*, pàg. 334, lín.: 1, 1/XV); "E és la veritat aquesta que de manifessar tu asò *no·t deuries dar vergonya*, per ço com la tua etat ho requer; e si tu no fosses enamorat jo·t reputaria de poch saber." (*Decameró* (1 part), pàg. 163, lín.: 34, 1/XV).

En els exemples 13 i 14 *fer* combina amb *turment*. Pel que fa a l'estructura semàntica i com ocorria amb *donar*, l'acció de la metàfora provoca canvis que ens porten, també, cap a la Construcció Resultativa. Concretament per als exemples amb *fer*, la metàfora és +CANVI D'ESTAT COM A PRODUCCIÓ+. L'extensió de la Construcció Transitiva Resultativa a la Resultativa implica la relació dels dos dominis. El parlant/oient concep el turment com un objecte que pot ser produït, construït, creat:

Domini resultatiu		Domini ditransitiu
QUI CAUSA EL CANVI D'ESTAT	ÉS	QUI PRODUUEIX L'OBJECTE
DESTINATARI DEL CANVI D'ESTAT	ÉS	_____
EL PROCÉS DE CANVI D'ESTAT	ÉS	LA PRODUCCIÓ
EL RESULTAT	ÉS	L'OBJECTE PRODUÏT

FIG. 8. Relació de dominis de la metàfora +CANVI D'ESTAT COM A PRODUCCIÓ+.

Adaptat de Croft i Cruse (2004: 356)

A diferència de quasi tots els contextos amb *donar*, *turment* no és ací en cap cas un estat psicològic. Efectivament, som davant de la producció d'un canvi d'estat en què l'experimentador passa a ser turmentat, però el turment és físic: infringida com a conseqüència d'una condemna. Observem que en tots dos casos, el nom apareix en plural i, en el primer cas, coordinat amb el nom *penes* amb un sentit clar de 'dany que es fa patir a algú com a compensació per un delictes o falta que ha comès' (DCVB, s.v. *pena*).

Fet i fet, doncs, tot i que l'acció de la metàfora aproxima les construccions mare de *fer* i *donar* a construccions causatives, hi ha diferències rellevants entre totes dues.

Les construccions metaforitzades amb *donar turment* remetent a escenes en què sobretot hi ha un canvi d'estat psicològic (tant agentiu com causatiu). En canvi, el parlant de l'època escull *fer turment(s)* per a aquelles escenes en què el canvi d'estat és encara físic i clarament agentiu.

Com veiem, coincideixen en el fet que el resultat és un canvi d'estat però és probable que els trets heretats de la construcció mare en determinen la diferència. Així, el manteniment estructural de la sintaxi de la Construcció Ditransitiva pot afavorir la focalització de l'escena completa, això és, de la transferència en si i, per tant, permetre que l'agent pugui quedar en segon pla. El subjecte pot ser així fàcilment ocupat per un paper temàtic causa. Amb *fer*, en canvi, el destinatari no és un element heretat de la construcció, sinó que és aportat per la construcció gràcies a l'acció de la metàfora. L'element heretat és l'agent que produeix el resultat, de manera que, per contrast amb l'altra construcció, és acceptable pensar que esdevé un element focalitzat. De fet, sempre hi és present explícitament i sempre és humà. En conclusió, no són, per tant, construccions sinònimes.

2.2.2. DAR/DONAR DOLOR I FER DOLOR

(algú / alguna cosa) dar/donar dolor (a algú)

Com en els casos anteriors, la construcció *donar dolor a* es presenta com a resultat de l'aplicació de la metàfora +CANVI D'ESTAT COM A TRANSFERÈNCIA+ que hem descrit per a *turment*. Novament, l'ús metafòric reorienta l'ocurrència envers una escena resultativa des de la distransitiva, atès que ja no hi ha transferència física, sinó, resultat: *donar* significa causar en aquests contextos. S'hi observa, també, dos tipus de paper temàtic com a subjecte. D'una banda, hi ha contextos (els més freqüents) amb un subjecte no animat i, doncs, que funciona com a causa; i, d'altra banda, n'hi ha uns altres (menys habituals i, potser casualment, més tardans) en què el subjecte és un agent. Els primers casos, cronològicament parlant, corresponen al primer tipus:

16. E que totes les coses qui·m solien donar dolor aguessen licència de venir justades ensems devant mos uyls. (*Diàlegs de St. Gregori*, Fol. 1r, lín.: 6, 2/XIII)

Aquest exemple de la construcció *donar dolor a* mostra com novament té origen en la Construcció Ditransitiva però, semànticament, ha convergit amb una construcció de tipus resultatiu. Altres ocurrències de la mateixa construcció:

17. Que lo teu turment negun dolor donarà a la mia persona. (Vida dels gloriosos sants Abdon y Senén, e Ponç, pàg. 121, lín.: 9, 1/XVI)

18. Tenint molt naffrada la sua carn munda / ý ab creu tan fexuga anant lo Senyor, / ý vént de dolors la mare fecunda / li fon *pena* greu dolor tan profunda / que més sobre totes *li dava dolor*. (*Lo passi*, lín.: 3150, 2/XV)

També, hi ha contextos amb subjecte animat. En tot cas, totes presenten la presència d'un dolor de caire psicològic, com ocorria amb *turment*. Hi ha contextos amb adjectius que qualifiquen el dolor (*molt sensible*) i, en altres casos, altres noms coordinats com ara *pena*, *mala nit* o *compassió*:

19. Convertits-me Senyor, trenquats e tribulats lo meu cor e *donats-li dolor molt sensible*. (*Tractat de Confessió*, fol. 109ra, lín.: 9, 1/XV)

20. E quinys turments? Grans eren los turments dels màrtirs, mas no són res en comparació de aquells. Lo primer, que quan veurà Antechrist, algú qui no volrà renegar Jesuchrist, què farà? Que més amaran que·l vencen renegan que no que muyre. E què faran? Pendran lo fillet o filleta per *dar-li dolor al cor* e per capolar-lo-li davant, e diran: "Qui deýu vós que viva?" (*Sermons*, de St. Vicent Ferrer, Pàg. VI, 235, lín.: 13, 1/XV)

21. -Qui dret vos ha donat diguésseu a la senyora ma mare que anàs a dormir ab ella? Levar-me mon delit per *dar-me dolor* e mala nit! Vós, segons veig, no feu fonament de virtut, sinó de enveja e de malícia. (*Tirant lo Blanch*, de J. Martorell, pàg. 916, lín.: 7, 2/XV)

En alguns casos, és absent la funció d'OI i, doncs, l'experimentador perquè es pot constatar un context de caràcter general (tot el món):

22. Yo víu uns ulls haver tan gran potença / de *dar dolor* e prometre plaher. (*Poesies*, d'A. March, poema 101, lín.: 10, 1/XV)

Com ocorria amb *turment*, sembla que amb *donar* les escenes remetent sempre a la consecució d'un estat psicològic, això és 'sentiment penós que experimenta l'esperit, comparable al sofriment físic, causat per la pèrdua d'un ésser estimat, per una gran dissort, pel penediment, per la compassió, etc.' (DCVB, s.v. *dolor*).

(algú) *fer dolor* (a algú)

Per contra, els únics dos exemples que hem trobat al corpus de la construcció *fer dolor a* es refereixen a la producció d'un estat físic, és a dir, 'sofriment físic; sensació penosa d'una part del cos' (DCVB, s.v. *dolor*):

23. Volguí'm agenollar, car víu-la aturada per scoltar la dona ara dita, hoc encara prostrar lo cors a terra per besar los seus peus, si bé la vehia quaix per esmortiment star tota mudada, e sobre la terra recolsada e apodiada. Mas dix-me tantost aquella dona antiga: - Sus leva't home, no li *faces dolor*. (*Memorial del pecador remut*, pàg. 222, lín.: 1, 1/XV)

24. Són munts de fem: / si gens se muden, / olen e poden; / çabata streta, / qui par ben feta / al mirador, / he *fa dolor* / he ulls de poll / *al peu del foll*. (*Spill*, de J. Roig, lín.: 7787, 2/XV)

Com ocorre amb *turment*, l'aplicació de la metàfora +CANVI D'ESTAT COM A PRODUCCIÓ+ es correspon sintàcticament amb la Construcció Transitiva Resultativa, amb l'afegit de l'element experimentador en forma d'OI. Des del punt de vista semàntic, podem dir que és factible també que el subjecte prenga tant el paper d'agent, com de causa. Açò contrasta amb *donar dolor*, en què hem constatat que predominen els contextos amb subjectes causatius.

Fins ací, hem pogut comprovar que la construcció amb *fer* es relaciona fonamentalment amb contextos agentius i físics, mentre que la construcció amb *donar* es lliga més sovint amb contextos causatius i psicològics, fet que sembla respondre a les característiques heretades per la construcció mare. Tanmateix, *donar* i *fer* també es troben combinats amb substantius en què aquesta distinció entre canvi d'estat psicològic i físic no es dona. Què les diferencia, aleshores?

2.2.3. DAR/DONAR VERGONYA I FER VERGONYA

(algú/alguna cosa) *donar vergonya* (a algú)

La vergonya és un estat psicològic, en concret, 'torbament de l'ànim per una falta comesa o per una humiliació rebuda' (DCVB, s.v. *vergonya*). Només hem detectat dues ocurrències de la construcció *donar vergonya*, totes dues de la primera meitat del segle XV:

25. Sàpies, Aníbal, *que no·m dóna vergonya considerar la fortuna* en quants cassos se gira e ·s regira. (*Scipió e Aníbal*, pàg. 59, lín.: 12, 1/XV)

26. E gran refrigeri me seria de aver tal vençedor, e sol *no·m daria vergonya a morir sots hom de tanta e tant gloriosa fama*. (*Scipió e Aníbal*, pàg. 49, lín.: 8, 2/XV)

Com veiem, el patró que ja hem observat en els casos precedents, resultat de l'acció de la metàfora, es repeteix ara amb el nom *vergonya*. Les ocurrencies corresponen a l'estructura de la Construcció Ditransitiva (Subjecte + *donar* + OD + OI) però amb semàntica resultativa (Causa + *donar* + resultat + experimentador). L'agent (subjecte) de tots dos exemples és no animat i de caràcter no finit. No sembla que siga aquest un ús especialment freqüent, ateses les dades, però comparteix trets amb la resta de contextos amb els altres noms psicològics que ací estudiem. De fet, la probabilitat que el subjecte siga animat i, doncs, que pugua mostrar agentivitat (o, almenys, romanalles d'agentivitat) és molt baixa. Fins i tot, com es veu en l'exemple 26, el subjecte (la causa) ve ací introduït per la preposició *a*, indicador que la construcció és reinterpretada com a impersonal.

(algú / alguna cosa) *fer vergonya* (a algú)

És especialment rellevant estudiar el cas de *vergonya* i contrastar la diferència de significat que es manifesta entre la construcció *donar vergonya* i *fer vergonya*. Mirem l'exemple següent:

27. Ara, Senyor, perquè som libertades e honrades, e *nengú no·ns pot fer vergonya*, ans seran confusos los qui ab nosaltres no faran companyia. (*Vita Christi*, d'I. de Villena, pàg. 167, lín.: 25, 2/XV)

S'hi pot observar que la construcció hereta, com en els altres casos, l'estructura sintàctica de la Construcció Transitiva Resultativa incorporant igualment un OI que permet expressar l'experimentador. Quant al significat, a banda de l'experimentador i del resultat mateix (l'OD escarrit i en singular *vergonya*) observem que el subjecte fa clarament el paper d'agent. El subjecte és la persona que té la possibilitat de produir *vergonya* en l'altre, d'avergonyir-lo, de fer sentir *vergonya*. Contrasta fortament amb la construcció *donar vergonya*, en què el subjecte és la causa que genera la *vergonya* en l'experimentador i per això hi fa recaure la responsabilitat (involuntària, és clar) de la sensació que se sent.

La resta d'exemples corroboren aquesta interpretació, des del més antic que hem trobat (de la primera meitat del XV), fins al més modern (ja al segle XVI):

28. Dient açò, lo dit Aníbal anava contra sos anamichs, hom impertèrrit, tot furiós, *lo qual faent vergonya als de la sua host*, fermà altra vagada la sua gent. (*Scipió e Aníbal*, pàg. 80, lín.: 9, 1/XV)

29. Só molt alegre no em tenen, los que em coneixen, en tal reputació, *ni tinc por negú me-n faça vergonya*. (*Cartes triades dels Borja 2*, carta 42, lín.: 60, 2/XV)

30. Pus és més necessària la lengua cathalana y estam en Cathalunya y d'esta manera *no-ns farien vergonya dient que parlen cristià* quant parlen nostra lengua natural. (*Corts generals de Montsó*, pàg. 334, lín.: 29, 2/XVI)

En els exemples que aquí ens trobem, *fer vergonya* no significa exactament el que entenem a hores d'ara. Almenys fins al segle XV, *fer vergonya* implicava induir a altri a experimentar vergonya. Açò contrasta amb els usos de la construcció *donar vergonya*, en què la vergonya se sent a causa d'una causa que la motiva. La freqüència d'ús d'aquesta construcció és elevada però, com veiem, l'extensió dels usos d'aquesta construcció a contextos no agentius deu ser tardana, atés que no l'hem testimoniada.

Si atenem, doncs, a les dades analitzades fins ara, les construccions amb *dar/donar*+substantiu psicològic i *fer*+substantiu psicològic convergeixen cap a construccions resultatives, gràcies a l'acció de la metàfora, però els trets heretats de les construccions mare les fan diferents. En el cas de *donar*, la construcció mare Ditransitiva produeix un efecte focalitzador en l'acció, és a dir en la transferència, i, també, en el destinatari, mentre que deixa en segon pla el responsable de l'acció. Amb *fer*, la construcció mare Transitiva Causativa obliga a mantenir fermament el paper temàtic agentiu. El paper d'experimentador apareix gràcies a l'acció de la metàfora.

Justament aquest reajustament semàntic pot explicar, per què quan el substantiu permet la interpretació d'estat físic, siga *fer* fonamentalment el verb triat per a la descripció de l'escena. Aquestes són clarament realitzades voluntàriament per un agent. Per contra, la idea de transferència, vehiculada per la construcció mare Ditransitiva, s'ajusta millor a l'experimentació d'emocions. L'emoció experimentada per un determinat motiu no és concep com un objecte que es fa, que es crea (propri d'un agent humà amb una clara voluntat i un objectiu), sinó com un objecte que es trasllada, que es transfereix d'un lloc a un altre, sense intervenció necessària d'un agent.

2.2.4. *DAR/DONAR POR I FER POR*

(*algú / alguna cosa*) *donar por / paor* (a *algú*)

Com en el cas de *vergonya*, la *por* solament pot ser concebuda com a estat psicològic. N'hem constatat només tres ocurrences, repartides entre els segles XIII-XV:

31. Si desiges justícia e mors per justícia, la mort complex ton dezirer, per la qual te seran alaugades *les paors e los trebayls que mort dóna*. (*Doctrina pueril 1*, de R. Llull, pàg. 104, lín.: 8, 2/XIII)

32. E no per jutjar a tort lo sens culpa, / per sols huy complaure *los que·t donen por*. (*Lo passi*, lín.: 1991, 2/XV)

En aquests dos primers contextos podem observar, com ocorre amb els altres noms estudiats, que la construcció amb *por* s'ajusta sintàcticament a la Construcció Ditransitiva mentre que semànticament adquireix valor resultatiu. Novament la metàfora +CANVI D'ESTAT COM A TRANSFERÈNCIA+ permet aquesta evolució. Tot i que el subjecte és animat, no sembla en cap dels dos casos que tinga capacitat agentiva.

Hi ha una tercera ocurrència que presenta un subjecte inanimat i, doncs, exclusivament causatiu, en la qual no és possible la interpretació agentiva:

33. Les coses que dites às, *em donen paor e espaventament*. Gregori. (*Diàlegs*, de St. Gregori, Fol. 39v, lín.: 10, 2/XIII)

La data tan reculada d'aquest darrer context ratifica el fet que la construcció *donar por* en català antic s'havia lligat a contextos no agentius, lluny ja, doncs, de la Construcció Ditransitiva originària.

(*alguna cosa / algú*) *fa paor / por* (*a algú*)

El nom *por*, com la resta de noms analitzats, també intervé en la construcció amb el verb *fer* i, doncs, s'hi aplica la mateixa metàfora +CANVI D'ESTAT COM A PRODUCTE+. A diferència del que hem constatat per al nom *vergonya*, que intervé en les construccions amb *donar* i *fer* i desplega valors semàntics encara divergents, en el cas de *por* totes dues construccions presenten una clara convergència semàntica. Les ocurrències són molt nombroses i abracen els segles XIV i XV:

34. L'endemà con lo caveller tornava, en torn hora de mig die, ell se encontrà ab I scuder al qual havia mort son pare, *el qual li féu gran pahor* en son venir, car dubtà·l molt forment, per ço car li tenia tort, e car era sens armes, e lo scuder era tot armat. (*Llibre de Meravelles*, de R. Llull, pàg. I - 48, lín.: 15, 2/XIII)

35. E la dita Úrsola respòs per les, paraules següents: "E males ventures hajats vós! ¿No us hé ja dit que si jo fos passada *no·m férets paor*, ans vos abressara axí -quaix signant·li de les mans vers los musclos e jo matexa lo y matera?" (*El cavaller i l'alcajota*, pàg. 157, lín.: 7, 1/XV)

Es pot afirmar que la construcció *fer por* hereta un dels trets de la Construcció Transitiva Resultativa (la presència d'un OD que originàriament és el resultat temàtic que l'agent provoca i que fa la funció de subjecte). Com veiem en 34, el subjecte és animat (*l'escuder*) i seria factible pensar que podria causar la *por* de manera agentiva. Tot i això, és ben rellevant observar que el valor agentiu està pràcticament diluït, de manera que és més adequat parlar que compleix el paper temàtic de causa.

Precisament aquest paper temàtic de causa és el més freqüent. Hi ha moltes altres ocurrences de la construcció *fer por* en què el subjecte és no animat:

36. E quant era leyïns en l'aygua *feïya-li paor l'ayga qui era molt gran*, e tornà-sse-n a la riba. (Llibre dels fets del rei en Jaume, de Jaume I, fol. 146r, lín.: 23, XIII)

37. Que en la lur mort vesen vision dels sans qui són passatz, per tal que *no·ls faça paor la penal sentència de la lur mort*. (Diàlegs de St. Gregori, fol. 67v, lín.: 18, 2/XIII)

38. Mas *le paraule é hoïda bé qui as dura e faxuga tant que a tot hom dauria fer por*. (Questa del sant grasal, fol. 61ra, lín.: 1, 2/XIV)

39. Los sepulcres se obriran e exiran los ossos defora; les steles cauran del cel e volaran per l'àer E tan grans seran, fill, *aquels senyals, e tanta de paor faran a hom*, que adonchs serà manifestat molt forment con és gran lo poder de nostre senyor Déus. (Doctrina pueril 2, de R. Llull, pàg. 273, lín.: 7, 2/XIII)

40. *Aquells afanys* qui·ls amadors acacen / e són comuns e quasi manifests / no són en mi, ne desenblants d'aquests / *no·m fan pahor* ne sol mi no menacen. (Poesies, d'A. March, poema 35, lín.: 12, 1/XV)

També són freqüents les ocurrences amb subjectes en forma de clàusules subordinades:

41. Et cascuns faeren-ho volenters, per ço con per lo castell *los fahia gran pahor que no fossen barrejats*. (Crònica, de R. Muntaner, fol. 54rb, lín.: 15, 2/XIV)

42. Car *fa-li pahor que*, prenent lo pa o l'os, *no fos ferit del coltell*. (Dotzè del Crestià (1a part, Vol. I), de F. Eiximenis, pàg. 114, lín.: 8, 1/XV)

43. No·m faces morir de desig de saber noves de tu, *ne·t faça pahor que·t fállega res*. (Curial, pàg. 54, lín.: 21, XV)

Fins a la construcció amb el nom *por*, hem vist com les construccions amb *donar* i *fer*+substantiu psicològic convergeixen cap a construcció amb valor resultatiu una vegada hi ha intervingut la metàfora +CANVI D'ESTAT COM A PRODUCTE+. Aquesta convergència, però, és parcial, ja que els trets heretats de la construcció mare no són ben bé els mateixos. Mentre que en la construcció derivada de la Ditransitiva, l'agent esdevé causa, en la construcció derivada de la Transitiva Resultativa, l'agentivitat es manté plenament i permet l'especialització semàntica de les construccions. En aquest sentit, el cas de *vergonya* és paradigmàtic. Aquest fet arriba a afavorir el lligam de la construcció que conté el verb *fer* amb noms que expressen sensacions produïdes per activitats físiques, sempre agentives.

Per contra, la distribució de les ocurrences amb el nom *por* desdibuixa clarament aquesta dualitat tan marcada. Aquest fet implica que, a principis del

segle XIV, la construcció *fer*+substantiu comença a fer acte de presència ferma en contextos exclusivament causatius i amb un nom de caràcter psicològic que és poc freqüent en contextos agentius.

No hi ha ocurrències en què siga rellevant pensar que hi ha una por física i una por psicològica, mentre que la distinció és molt clara amb altres noms: *dolor* 'mal físic', *turment* 'tortura'. Així mateix, tampoc hem trobat ocurrències en què la *por* siga induïda clarament per una persona, és a dir, que confluisca amb l'ús agentiu d'*espantar* (o *espaventar*; esp. *asustar*, ang. *frighten*, *scare*; fr. *effrayer*; it. *espaventare*), com passava amb *vergonya*. Els vint-i-cinc casos testimoniats de la construcció *fer por* no permeten establir un contrast útil entre significats més físics o contextos més agentius. No és rendible la distinció, mentre que sí que ho és amb els altres substantius en què es pot establir la dualitat. Així, la construcció metaforitzada *donar por* convergeix plenament amb *fer por*.

Atenent els usos actuals, en què la construcció amb *donar* pràcticament ha desaparegut, es pot formular la hipòtesi que la primera de les dues construccions degué experimentar progressivament un procés d'afebliment i, en canvi, la segona anà enfortint-se, arrossegant els contextos amb altres substantius. El procés es degué iniciar en el segle XIV en aquests contextos i anar estenent-se de manera progressiva i lenta a la resta.

Finalment, hem pogut constatar que el grau de saturació de les construccions analitzades no és complet, tot i que sí que podem qualificar-lo d'elevat. És possible l'alternança plural/singular ocasionalment amb *turment/s*, *pors* (*les pahors e trebayls que mort dóna*); hi ha ocurrències de coordinacions amb altres noms, sobretot, de *turment* i *dolor* (*penes e turments*, *afflicció e turment*, *dolor e compassió*, *dolor e mala nit*, *pahors e trebayls*); puntualment, hi ha qualificació amb un adjectiu (*dolor molt sensible*, *turment irreparable*); i, finalment, no és infreqüent la quantificació, sobretot amb l'adjectiu *gran* i especialment amb el substantiu *por*.

Així doncs, en termes generals sembla clar que *vergonya* i *por* participen en construccions més saturades, on pràcticament l'única variació admissible és la quantificació. En canvi, en *dolor* i *turment* la variació morfològica i sintàctica és més gran. Encara més, gran part dels contextos que presenten variació formen part de la construcció *donar*+substantiu. Tot plegat, podria apuntar cap a possibilitat d'acceptar que la construcció amb *fer* presenta un grau de saturació més avançat.

2.3. L'èxit de les construccions amb *fer*

La GCxC com a línia de la Lingüística Cognitiva, un model basat en l'ús, no pot deixar de banda la importància de la freqüència en els processos de canvi semàntic. És per aquest motiu que el treball amb corpus lingüístics extensos és imprescindible. Bybee i Eddington (2006) estudien la freqüència d'ús en construccions de l'espanyol en què hi ha un verb (com ara *quedarse*, *ponerse*,

hacerse i volverse) i un adjectiu. Els autors mostren que la freqüència d'aparició d'una construcció pot determinar l'arrelament d'un esquema, és a dir, que aquest esquema s'estabilitze i s'escampe. La freqüència pot ajudar a explicar per què *fer*, que ja ha entrat a l'expressió dels estats psicològics pel badall que hi ha deixat *por*, haja tingut tant d'èxit. La freqüència absoluta d'ocurrències de *fer* + substantiu (expressant un estat físic i, psicològic, en el cas de combinar-se amb *por*) és molt més alta que la de la construcció amb *donar*+substantiu psicològic: 150 casos enfront de 83 casos. Fet i fet, actualment, només es diu *em fa por*, com també, *em fa vergonya*, *em fa mal*, etc., i en cap d'aquests casos s'usa *donar*.

3. CONCLUSIONS

Estructurem la conclusió en tres punts, que corresponen als objectius proposats:

1. Hem analitzat les construccions amb *fer* i *dar/donar* combinades amb substantius que expressen emocions o sentiments (substantius psicològics) del segle XIII fins al XVI. Hem decidit, per qüestió d'espai, seleccionar només algunes de les ocurrències que presenten alternança entre *fer* i *dar/donar*. En concret: *turment*, *dolor*, *vergonya* i *por*. Es tractava de veure el comportament de les dues construccions quan incorporen aquests noms.

Les construccions argumentals originàries són:

- a) Construcció Ditransitiva: podem associar aquesta construcció normalment amb el verb *donar*, verb que hi apareix amb més freqüència. Recordem que la Construcció Ditransitiva està formada pel verb causatiu *donar*, i pels papers temàtics següents: un agent (subjecte), un tema (OD) i un destinatari (OI). És la considerada prototípica per a expressar la transferència d'objectes.
 - b) Construcció Transitiva Resultativa: relacionem aquesta construcció normalment amb verbs de caràcter causatiu com ara *fer*. Val a dir que en la Construcció Transitiva Resultativa apareixen els papers temàtics: un agent (subjecte) i un tema o resultat (OD).
2. Hem constatat la participació de dos grans metàfores que han intervingut en les dues construccions argumentals. Aquesta intervenció és la que ha permès l'habilitació de les construccions per a expressar sentiments:
 - a) La construcció *donar*+substantiu parteix de la Construcció Ditransitiva, com ja hem dit adés. La metàfora que hi intervé, +CANVI D'ESTAT COM A TRANSFERÈNCIA+, fa que la construcció esmentada passe de la construcció Ditransitiva cap a una Resultativa. De manera que la meta esdevé experimentador, com s'ha observat en l'anàlisi. En la nova construcció s'hereta l'estructura sintàctica, però es produeix un canvi en la semàntica

atés que la meta esdevé experimentador. Es focalitza la transferència i l'element experimentador, és a dir, es deixa de focalitzar l'agent.

b) A diferència d'aquestes dues construccions, la construcció *fer*+substantiu prové d'una Construcció Transitiva Resultativa, on l'agentivitat és molt marcada. La metàfora que hi actua, +CANVI D'ESTAT COM A PRODUCTE+, no té les mateixes conseqüències focalitzadores: d'una banda, es manté més ferm el paper temàtic agentiu i, de l'altra, requereix l'aparició d'un element que expresse l'experimentador. El que s'hereta és tota l'estructura, excepte en el fet de remarcar encara més l'agent i, a més, l'aparició d'un element nou, l'experimentador.

3. Hem arribat a tres reflexions finals que són les grans conclusions d'aquest treball:

a) Aquesta focalització també sembla que permet l'especialització de l'ús de la construcció *donar*+substantiu en contextos vinculats a l'expressió d'emocions psicològiques, no físiques. La idea física de transferència (de *donar alguna cosa a algú*) s'ajusta millor a l'experimentació d'emocions. L'emoció experimentada per un determinat motiu no és concep com un objecte que es fa, que es crea (propi d'un agent humà amb una clara voluntat i un objectiu), sinó com un objecte que es trasllada, que es transfereix d'un lloc a un altre, sense intervenció necessària d'un agent. Així doncs, el paper d'agent no s'afebleix i, alhora, hi pren rellevància l'experimentador. Justament aquest reajustament semàntic explica que *fer*+substantiu tinga una relació estreta amb l'expressió de les emocions físiques, que són clarament realitzades de manera voluntària per un agent.

b) Ara bé, les construccions derivades convergeixen. L'aparició de la metàfora en totes dues construccions produeix un procés de convergència mútua que hem pogut comprovar al llarg del treball. En primer lloc, la Construcció Ditransitiva (no reflexiva), quan es metaforitza, expressa la generació d'una emoció i, doncs, l'objecte donat és entés com un resultat (i ja no una transferència). La Construcció Resultativa té aquest paper temàtic originàriament, de manera que, quan hi intervé la metàfora, simplement es reformula el resultat en termes emocionals. El punt de trobada és la presència d'un paper temàtic resultatiu. En segon lloc, la Construcció Transitiva Resultativa, en ser afectada per la metàfora, requereix la presència d'un paper experimentador, que no tenia, i que pren la forma d'OI. La Construcció Ditransitiva, una vegada la metàfora s'hi ha desplegat, manté la funció fonamental d'OI però, semànticament, és reinterpretada com un experimentador i ja no com una meta. El punt de trobada ara és la

presència d'un paper temàtic experimentador. Creiem que és molt interessant constatar aquesta convergència mútua induïda per la metàfora, ja que deu ser el fenomen fonamental que propicia la desaparició progressiva de la primera construcció per a expressar l'experimentació d'emocions.

c) Finalment, hem pogut observar uns indicis febles d'equivalència entre les dues construccions i com comença a trencar-se aquesta dualitat a favor de *fer*. La dualitat de sensació física enfront d'una emoció psicològica no es troba en el cas dels noms *vergonya* i *por* (*paor*, *pahor*). No hi ha contextos en què siga rellevant pensar que hi ha una vergonya o una por física i una vergonya o una por psicològica. En el cas de *vergonya*, es manté la diferència *donar/fer* perquè s'estableix una oposició rendible entre *donar vergonya* 'causar vergonya de manera no agentiva' i *fer vergonya* 'fer voluntàriament que algú senta vergonya'. Ara bé, la construcció metaforitzada *donar por* convergeix plenament amb *fer por*. No s'hi aprecia una distinció útil, ni pel que fa al joc agent/causa ni quant a la dualitat del caràcter físic o psicològic del nom. Així, mentre que la primera s'afebleix, sembla que va enfortint-se i arrossegarà, més tard, altres casos amb altres substantius fins a arribar a esdevenir general en català actual, segurament, tot plegat potenciat per la freqüència més alta de la construcció amb *fer*.

BIBLIOGRAFIA

a) Referències

- BERGEN, B. i CHANG, N. (2005), "Embodied construction grammar in simulation-based language understanding" dins *Constructions grammars: cognitive grounding and theoretical extensions*, J.-O.Östman i Friend, M. (eds.), Amsterdam/Filadelfia, John Benjamins, 147-190.
- BOAS, H.C. (2013), "Cognitive Construction Grammar" dins *The Oxford Handbook of Construction Grammar*, Hoffmann i Trousdale (eds.), Oxford, Oxford University Press, 233-254.
- BRUSSELMANS, L. (2010), *Los verbos soporte en español: entre verbos plenos y locuciones Estudio semántico-sintáctico de las construcciones con tener y poner*, Master in de Taal en Letterkunde (Engels-Spaans).
- BYBEE, J. i EDDINGTON, D. (2006), "A usage-based approach to Spanish verbs of *Becoming*", *Language*, 82, 2, 323-355.
- CHOMSKY, N. (1995), *The minimalist program*, Cambridge/Massachusetts, MIT Press.
- CHOMSKY, N. (2000), *On the nature and language*, NY/Cambridge, Cambridge University Press.
- COLOMINAS, C. (2001), *La representació semàntica de les construccions de suport des d'una perspectiva multilingüal*, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

- CORPAS, G. (2001a), "Apuntes para el estudio de la colocación", *Lingüística Española Actual*, vol. XXIII/1 (2001), 41-56.
- CORPAS, G. (2001b), "En torno al concepto de colocación", *Euskera*, vol. 46, núm. 1, 89-108.
- CROFT, W. i CRUSE, A. (2004), *Lingüística Cognitiva*, Madrid, Ediciones Akal, 2008 [1a edició en espanyol. Traducció de CROFT, W. i CRUSE, A. (2004), *Cognitive Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- ALCOVER, A.M. i de BORJA MOLL, F. (1928-1962), *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, Moll. (DCVB)
- FILLMORE, C. i KAY, P. (1993), *Construction grammar coursebook*, Berkeley, Universitat de California.
- FILLMORE, C., KAY, P. i O'CONNOR, C. (1988), "Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case of *let alone*", *Language*, 64 (3), 501-538.
- GINEBRA, J. (2008), "Els verbs de suport en català i en anglès. Estudi contrastiu a partir d'un petit corpus paral·lel", *Els Marges*, núm. 85 (primavera 2008), 53-72.
- GOLDBERG, A.E. (1995), *Constructions: a construction grammar approach to argument structure*, Chicago/Londres, Chicago University Press.
- GOLDBERG, A.E. (1998), "Patterns of experience in patterns of language", dins *The new psychology of language*, Tomasello, M. (ed.), Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum, 203-219.
- GOLDBERG, A.E. (2003a), "Constructions: A new theoretical approach to language", *Trends in Cognitive Sciences*, 2(5), 219-224.
- GOLDBERG, A.E. (2003b), "Surface generalizations: an alternative to alternations", *Cognitive Linguistics*, 13(4), 327-356.
- GOLDBERG, A.E. (2006), *Constructions at work: the nature of generalization in language*, Nova York: Oxford University Press.
- GONZÁLVIZ-GARCÍA, F. (2012), "La(s) gramàtica(s) de construccions" dins *Lingüística Cognitiva*, Madrid, I. Ibarretxe-Antuñano i J. Valenzuela (eds.), Anthropos, 249-280.
- GRAS MANZANO, P. (2011), *Gramàtica de Construccions en Interacció. Proposta de un modelo y aplicación al análisis de estructuras independientes con marcas de subordinación en español*, Universitat de Barcelona, Tesi doctoral.
- KAY, P. (1997), "Construction grammar" dins *Words and the grammar of context*, P. Kay (ed.), Stanford, CSLI Publications, 123-131.
- KAY, P. i FILLMORE, C. (1999), "Grammatical constructions and linguistic generalizations: the what's X doing Y construction", *Language*, 75(1), 1-33.
- KOIKE, K. (1993), "Dar como verbo soporte", dins *Actas del III Congreso de Hispanistas de Asia*, 216-225.
- LAKOFF, G. (1987), *Women, fire and dangerous things. What categories reveal about the mind*, Chicago, The University of Chicago Press.
- LANGACKER, R.W. (1987), *Foundations of Cognitive Grammar I: Theoretical Prerequisites*, Stanford, Stanford University Press.
- MARTÍNEZ MARTÍNEZ, C. (2014), "El temps de les sanmàlies". *El blending, un recurs de creativitat lexicosemàntica dels aprenents de llengua en l'ESO*, Treball Final de Màster, Universitat d'Alacant.
- RUIZ GURILLO, L. (1997), *Aspectos de fraseología teórica española*, València, Universitat de València.

- TRAUGOTT, E.C. (2008), "'All that he endeavoured to prove was...': On the emergence of grammatical constructions in dialogic contexts", dins COOPER, R. i KEMPSON, R. (eds.), *Language in Flux: Dialogue Coordination, Language Variation, Change and Evolution*, London, King's College Publications, 143-177.
- TRAUGOTT, E.C i TROUSDALE, G. (2013), *Constructionalization and Constructional Changes*, Oxford, Oxford University Press.
- ZALDÍVAR, J.M. (2013), *Les col·locacions i el llenguatge periodístic*, Treball de Fi de Màster del Màster Universitari de Llengua i Literatura Catalanes: Oralitat i Escriptura, Universitat de les Illes Balears.

b) Fonts textuais

- Cartes triades dels Borja 2 = De València a Roma. Cartes triades dels Borja*, ed. a cura de Miquel Batllori, Barcelona, quaderns crema, 1998.
- CICA = *Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)*. 2006. Joan Torruella (dir.), Manuel Pérez-Saldanya, Josep Martines and Vicent Martines. [<http://cica.cat>. November 2013].
- CIGCA = "Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic". In *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis (CIMTAC)*. Vicent Martines (dir.) developed in the framework of ISIC-IVITRA. Alacant: Universitat d'Alacant [November 2013].
- Corts generals de Montsó = Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial. Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums II/5*, ed. a cura d'Eva Serra i Puig, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Barcelona, 2001.
- Crònica Muntaner = Ramon Muntaner, Crònica*, ed. a cura de Josep Antoni Aguilar, tesi doctoral, Universitat de València.
- Curial = Curial e Güelfa*, ed. a cura d'Antoni Ferrando, Tolosa de Llenguadoc, Anacharsis, 2007.
- Decameró (1 part) = Joan Bocaccio, Decameron. Traducció catalana publicada segons l'únic manuscrit conegut (any 1429)*, Barcelona, AHR, 1964.
- Diàlegs = Diàlegs de Sant Gregori*, ed. a cura de Montserrat Alegre Urgell, Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 2004.
- Doctrina pueril 1 = Ramon Llull, Doctrina pueril*, ed. a cura de Joan Santanach i Suñol, Palma, NEORL, 2005, 7-271.
- Doctrina pueril 2 = Ramon Llull, Doctrina pueril*, ed. a cura de Joan Santanach i Suñol, Palma, NEORL, 2005, 271-285.
- Dotzè del Crestià = Francesc Eiximenis, Dotzè del Crestià (primera part, volum primer)*, ed. a cura de Xavier Renedo, Girona, Universitat de Girona/Diputació de Girona, 2005.
- El cavaller i l'alcajota = El cavaller i l'alcajota: un procés medieval*, ed. a cura de Jaume Riera i Sans, Barcelona, Club Editor, 1973.
- Llibre de Meravelles = Ramon Llull, Llibre de Meravelles*, vol. I, ed. a cura de Salvador Galmés, Barcelona, Barcino, 1931.
- Llibre dels fets del rei en Jaume = Llibre dels fets del rei en Jaume*, vol. II, ed. a cura de Jordi Bruguera, Barcelona, Barcino, 1991.
- Lo passí = Bernat Fenollar, Lo passí en cobles*, ed. a cura de Marinela Garcia Sempere, Barcelona/València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2001, 225-416.

- Memorial del peccador remut* = *Memorial del peccador remut*, vol. I, ed. a cura de Mn. Manuel Balasch, Barcelona, Barcino, 1981.
- Poesies* = Ausiàs March, *Poesies*, ed. a cura de Pere Bohigas, edició revisada per Amadeu-J. Soberanas i Noemí Espinàs, Barcelona, Barcino, 2005.
- Questa del sant grasal* = *La versió catalana de la Queste del Saint Graal*, ed. a cura de Vicent Martines, Tesi doctoral, Alacant, Universitat d'Alacant, 1993.
- Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet* = *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet*, ed. a cura de Josep-Antoni Ysern, Barcelona, Barcino, 2004.
- Scipió e Aníbal* = *Scipió e Aníbal. De providència. De arra de ànima*, ed. a cura de Martí de Riquer, Barcelona, Barcino, 1935, 31-84.
- Sermons* = Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, Vol. 4, ed. a cura de Gret Schib, Barcelona, Barcino, 1977.
- Spill* = Jaume Roig, *Spill*, ed. a cura d'Anna Isabel Peirats, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua (en premsa).
- Tirant lo Blanch* = Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, ed. a cura d'Albert Hauf, València, Tirant lo Blanch, 2005.
- Tractat de Confessió* = Antoni Canals, *Tractat de Confessió*, ed. a cura d'Emili Casanova (text no publicat)
- Vida dels gloriosos sants Abdon y Senén, e Ponç* = *La vida dels gloriosos sants Abdon y Senén, e Ponç*, ed. a cura de Max Cahner, Curial, Barcelona, 1987, 97-146.
- Vides* = Jacobus de Voragine, *Vides de Sants Rosselloneses*, ed. a cura de Maneikis Kniazzezh, Charlotte S., Neugaard, J. Edward i Coromines, Joan (eds.). Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.
- Vita Christi* = *Libre anomenat Vita Christi compost per sor Isabel de Villena*, ed. a cura de Ramon Miquel i Planas, Barcelona, Casa Miquel Rius, vol. 1, 1916.